

कहिले सेल्टर, कहिले जेल

लीला कट्टेल
केन्द्रीय अनुशासन आयोग सदस्य

२०२८ सालको झापा विद्रोहका क्रममा ‘कम्युनिस्ट पार्टीका टाउको कटुवाहरूले धर्मप्रसाद ढकाललाई काटेका हुन् रे’ भनेर सानैदेखि सुन्दै आएकी थिएँ। पछि थाहा पाउँदा कुरा अर्कै रहेछ। मेरा बुवा नेपाली काङ्ग्रेस समर्थक हुनुहुँदो रहेछ। कुमार बुढाथोकी, डिल्लीविक्रम नेम्वाङसँग बढी हिमचिम रहेछ। बिस्तारै बिस्तारै धेरै कुरा थाहा पाउन थालें।

२०२९ फागुन २१ को कुरा हो। हामी तीन जना साथीहरू स्कूल छुट्टी भए पनि चौरमा खेल्दै थियौँ। खुदनाबारीको जनता निमाविमा तीन कक्षामा पढ्थ्यौँ। बेलुकीपख खड्किनी आमैको पसलमा रातो मिठाइ किनेर खाँदै घर जाउँ है भनेर जाँदै थियौँ। खड्किनी आमैको चिया दोकान थियो। मिठाइ पनि पाइन्थ्यो। करिब ७० को हाराहारीको हुनुहुन्थ्यो होला, अहिले अन्दाज लगाउँदा। सेतै फुलेको कपाल, मोटो शरीर भएकाले सबैले आमै भन्ने गर्थे। सोही दोकानमा पूर्वबाट एउटा गाडी आयो। हामी गाडी देख्दा डराउँथ्यौँ। किनभने आक्कलझुक्कल मात्रै गाडी देख्थ्यौँ, गाडीमा चढेकै थिएनौँ। कहिलेकाहीं सरकारी गाडी त्यही बाटो हुँदै इलाम जाने गर्थे। त्यो दिन पनि गाडी आउँदा हामी भाग्यौँ। गाडी खड्किनी आमैको दोकान छेउमा रोकियो। परबाट हेर्दै थियौँ। पुलिसहरू बन्दुक बोकेका थिए। बीचमा अरू मानिसहरू पनि थिए। ती मानिसहरूलाई हातमा चाँदीका जस्ता चुराले बाँधिएको थियो। तिनीहरू ओर्लेर पानी मागेर खाए। भरे त इलामको चिसो पानी खान पुगिन्छ भन्दै थिए। हामीले परबाट लुकेर हेर्दै थियौँ। गाडी पश्चिम सुखानीतिर लाग्यो। म दौडिँदै घरमा गएर आमालाई सुनाएँ। राती बुवाआमाले बिस्तारै गफ गरेको थाहा पाएँ। सुखानीमा आज ५ बजे बेलुका पुलिसले ५ जना मानिसलाई गोली हानेर मारेछन्। ‘कसैलाई भन्नु हुँदैन, चुप

लागू है' भनेर आमालाई भन्दै हुनुहुन्थ्यो। टाउको कटुवालाई मारेको रे ! शनिश्चरेका धर्मप्रसाद ढकाललाई काटेर जेल परेका थिए रे, जेल सरुवा गर्ने बहानामा सुखानीको जङ्गलमा मारेर स्याउलाले छोपेरे' भन्ने कुरा हुँदै रहेछ। त्यो सुनेपछि पाँच-सात वर्षको कलिलो मानसपटलमा एउटा नमेटिने छाप बसेको थियो।

हाम्रो घरबाट सुखानी नजिकै छ। अहिले पनि हाम्रो घर खुदनाबारी हाल (अर्जुनधारा वडा नं. ३) मा छ। घाँसदाउरा लिन गोरुगाडा लिएर जाँदा-आउँदा त्यही बाटो पथर्यो। मेरा दिदीहरू, भाउजूहरू त्यहाँ आएपछि धेरै समय त डरले चुपचाप हिँड्नु हुन्थ्यो रे ! पछि गएर पाँचवटा विरुवा पनि उम्रे। अनि टक्क अडिएर 'बिचरा पाँच जना मारेको, पाँचवटै विरुवा उम्रेछन्' भनेर नराम्रो मान्नु हुन्थ्यो। हाल पनि ती पाँचवटा रुख सँगै छन्। सबैले हेर्न सकिन्छ। बिस्तारै मेरो मनमा खुल्दुली बढ्न थाल्यो। ठूली हुँदै गएँ। किन धर्मप्रसाद ढकाललाई मारेका रहेछन् भनेर खोजी गर्दै थिएँ।

२०३५ सालमा म ९ कक्षामा शनिश्चरे माविमा अध्ययन गर्थेँ। मेरा साथीहरू नारायणी, उमा, विजय उनीहरू डब्ल सुब्बाका छोरी-नातिनी हुन्। 'साथी, बिर्तामोड सीके प्रसाईकोमा कार्यक्रम हुन्छ अरे जाउँ न !' भने। म पनि गएँ। कार्यक्रम स्थल सीके प्रसाईको घरको बारीमा तयार गरिएको रहेछ। केही समयपछि एक जना नेता आउनु भयो। सबैले स्वागत गरे। त्यसैबीचमा डिल्लीविक्रम नेम्बाङ (माइला बा) ले हामी सबैलाई राखेर नेतासँग फोटो खिचन लगाउनु भो। उहाँ बीपी कोइराला हुनुहुँदो रहेछ। मलाई गर्व लाग्यो, बीपीजस्तो ठूलो नेतासँग फोटो खिचियो। मलाई ऊर्जा मिल्यो, प्रेरणा प्राप्त भयो, साथै उत्साह पनि। हामीले पनि केही थाहा पाउनुपर्ने रहेछ जस्तो महसुस भयो। कसरी नेता होइन्छ होला ? तीव्र इच्छा जाग्न थाल्यो। पछि भारतबाट निस्कने 'दिनमान' साप्ताहिक पत्रिकामा हाम्रो फोटो छापिएर आएको देखेर त मलाई झन् धेरै इच्छा जाग्यो। खुसी पनि भएँ। अहिले पनि त्यो फोटो पाए हुन्थ्यो जस्तो लाग्छ। फोटो भेट्न सकिएन। यी दुईवटा कुरा, एक- सुखानीको हत्या, दोस्रो- बीपी कोइरालासँगको भेटले मलाई राजनीतिमा प्रवेश गर्न प्रेरणा मिल्यो।

२०३७ पुसमा दमक क्याम्पसमा भर्ना भएँ। बुवाको कान्छी छोरी हुँ म। मलाई धेरै पढाउने इच्छा थियो। म बैङ्कर बन्ने इच्छा भएर कमर्स पढ्न आएकी थिएँ। एक-दुई महिना राम्ररी पढियो। दमक क्याम्पसको प्रथम ब्याचमा धेरै साथीहरू जागिरे हुनुहुन्थ्यो। दमक डाकिनीको बसाइँ भयो। शनिश्चरे काङ्ग्रेसको अखडा भएका कारण मलाई नेविसङ्घ होला भन्ने साथीहरूको ठहर रहेछ। केही समयको सम्पर्कपछि मैले आफ्नो इच्छा बताएपछि मात्र साथीहरूले साथ दिनुभयो। विश्वास गर्नुभयो। दिनहुँ

मण्डलेसँग झडपका कारण पढाइ राम्ररी हुन सक्दैनथ्यो । दिनदिनै नारा जुलुस, भेला, भिडन्त हुँदाहुँदै एक दिन मेरो पनि प्रहरीसँग झडप पऱ्यो । झँटा, ढुङ्गा, खुर्सानीको धूलो आदि हानेकी थिएँ । पुलिस र मण्डलेसँग भिडन्त हुँदा उनीहरूको आँखामा खुर्सानीको धूलो हाल्दिने भनेर प्रत्येक दिन क्याम्पस जाँदा जामाको गोजीमा बोकेर जाने गरेका थियौँ । त्यस दिन शिव नेपाललाई पुलिसले पिट्न थाल्यो । मैले पनि मज्जाले झँटैझँटाले गर्धनमा हानेँ । मलाई लखेट्न थालियो । दौडेर डाकिनी डेरा (सापकोटा साइला बा)कहाँ पुगेँ । खाना खाँदै थिएँ । मलाई वारेन्ट काटियो भन्ने थाहा भयो ।

क्याम्पसले २०३८ भदौदेखि चार महिनाका लागि शिव नेपाल र मलाई रेस्टिकेट गऱ्यो । यो चार महिनाको अवधिमा छुरी हानेको आरोपमा वारेन्ट पनि काटियो । चार महिना जनताको घरदैलोमा रहँदा बस्दा मैले धेरै कुरा सिके र बुझे अवसर पाएँ । त्यसपछि हतार-हतार मलाई टीका+सरिता गुरागाईको घरको बाख्राको खोरमाथि लगेर लुकाइयो । म दिनभरि खोरमै बसेँ । बाख्राको खोरमा त खोज्दैनन् भनेर यसो गरिएको रहेछ । दिसापिसाब गर्ने कोपरा त्यहीं राखिदिनुभयो । ज्यादै मायालु पाराले सेल्टरदाता कमरेडले जोगाउनु भयो । त्यसै दिन राती अर्को सेल्टरमा सारियो । बिहान ३ बजे नै उठाएर इन्द्र बुढाथोकी दाइको ढुकुरपानी हुँदै पिपिरे सिरान जङ्गलमा पुगेर जङ्गलै जङ्गल केर्खा निकालेर एउटा घरमा पुऱ्याउनु भयो । माटोले लिपेको टाँडे घर थियो । त्यसबेला रिमरिम उज्यालो हुन लागेको थियो । एक जना बुवाले श्लोक भन्दै हुनुहुन्थ्यो । श्लोक जनवादी रहेछ । राम्ररी सुन्दा थाहा पाएँ । उता पार्टीको बुवा, हामी सबैको बुवा, ठूलठूला नेताहरूलाई संरक्षण गर्ने र ठूलठूला बैठक भेला गर्ने सेल्टरदाता रुद्र चापागाई हुनुहुँदो रहेछ । पछि थाहा पाएँ । उहाँको घरमा कमरेड सविन (हरि कट्टेल)को श्रीमती भेषकुमारी भाउजूले धेरै महिना फुपूकी छोरी आसामबाट आएकी भनेर बच्चा जन्माएर बस्नु भएको घर (सेल्टर) बन्यो । पछि बच्चा अलिक ठूलो पारेर आफ्नो घर बिर्तामोड गएर बस्नु भयो । यो सबै पञ्चायती तानाशाही सरकारबाट बँचन गरिएको थियो । हरि कट्टेल दाइ इलामको जितपुर धान काण्डबाट भूमिगत हुनुभएको र कार्यकर्ताको कुशल प्रशिक्षक, कुशल सङ्गठक नेता भनेर मानिनु हुन्थ्यो । धान काण्डपछि धेरै साथीहरू जोगिनका लागि झापा आउनु भएको थियो ।

अनुशासन, गोपनीयता, बैठक सञ्चालनका तरिका र सेल्टरदाताको माया पाएका कारण मलाई राजनीति गर्ने प्रेरणा मिल्यो । भूमिगत कमरेडहरूसँगको भेटघाट, उत्साह, ऊर्जा प्राप्त गर्न सफल भएँ र म पनि राजनीति गर्न सक्छु भन्ने अठोट गरेँ । पहिलो कुरा पञ्चायती व्यवस्थाको अन्त्य गर्नु थियो । पढाइभन्दा बढी सङ्गठन गर्न, भेला, सभा, जुलुस, पर्चा पम्पलेट छर्ने/टाँस्ने, सांस्कृतिक कार्यक्रम गर्नमा नै समय दिन थालेँ ।

एक दिन दमकमा सांस्कृतिक कार्यक्रम आयोजना गरिएको थियो । बेलुका करिब ७ बजेको थियो । कार्यक्रम सुरु गरियो । प्रहरी आक्रमण भयो । चारैतिरबाट मञ्च घेरियो । धेरै साथीहरू धरपकडमा परे । म लगायत केही साथीलाई लाठी प्रहार गरियो । तर पनि घाइते शरीर लिएर हामी भाग्न सफल भयौं । टाउको फुटेको, लुगा च्यातिएको जीउभरि चोटैचोट, रगताम्मे भएर म लगायत केही साथीहरू अँधेरी रातमा छामछामछुमछुम गर्दै डाकिनी साइला बाको घरमा पुग्यौं । हामीलाई अन्तै लगियो र केही प्राथमिक उपचार गरेर भोलिपल्ट हस्पिटल लगियो । धेरै समयपछि सन्चो भयो । यस बेला सेल्टरदाता साथीहरूले धेरै सहयोग, माया, सुरक्षा, पोषिलो खानेकुरा खुवाएर बचाउनु भएको थियो । दमकमा भवानी दाहालको घरमा अनेरास्ववियुको प्रारम्भिक कमिटी निर्माण गर्दा र तीन दिनसम्म पार्टीको प्रशिक्षण कार्यक्रम चल्दा सबै चाजोपाँजो, खानपान, बाहिरी रखबारी, भित्र आवश्यक व्यवस्थापन गरेर सफल पारेका थियौं । यस्तै पार्टीलाई माया गर्ने सेल्टरदाताको ठूलो पङ्क्ति नभएको भए आज पार्टी यो अवस्थामा आइपुग्ने थिएन भन्ने लाग्छ । दमकमा इन्दिरा आमाको घर, पवित्रा निरौलाको घर, सुरेन्द्र श्रेष्ठ, इन्द्र बुढाथोकी, राजेन्द्र दाहाल, विश्व बराल, श्रेष्ठ दाइको घर नै हाम्रा खास सेल्टर र आश्रय स्थल थिए ।

२०४० माघ २६ गते अनेरास्ववियुको झापा सम्मेलनबाट मैले कोषाध्यक्षको जिम्मेवारी पाएँ । छोटो समयमा धेरै विद्यालयमा प्रारम्भिक कमिटी गठन गर्न सफल भइयो । अनेमसङ्घले ८ मार्चलाई भव्य रूपमा सम्पन्न गर्न सर्कुलर गरेको हुनाले झापाको दमकमा दुई ठाउँमा कार्यक्रम गर्ने निधो गर्नुपर्छ । दमक १८ नं. बाह्रघरे स्कुलको कार्यक्रम सम्पन्न गरेर फर्क्यौं भने दुकुरपानीमा कार्यक्रम हुन सकेन । त्यसदिन बेलुका दुईतिरकै कार्यक्रमको समीक्षाका लागि इन्द्र बुढाथोकी दाइको घरमा म, पवित्रा निरौला, विष्णु खड्का, इन्द्र बुढाथोकी, दीपक कार्की, पदम बुढाथोकीसहित ६ जना बसेर गितार बजाउँदै एउटा गीत गाएर मात्र समीक्षा गरौं भनेर गीत गाउन थाल्यौं । एउटा माइती दूर देश... गाउँदै थियौं, पुलिसले घेरिसकेछ । साथी विष्णु खड्काले देख्नुभएछ । थाहा पाउने बित्तिकै सङ्गठनका महत्त्वपूर्ण सामग्री, चिठीपत्र च्यातेर चपार्यौं । कति सामान पानी जाने प्वालबाट छिरायौ । तर धेरै सामान लुकाउन सम्भव भएन । आखिर सामग्रीसहित हामी ६ जनालाई नै गिरफ्तार गरियो । गिरफ्तार गर्दा डर लागेन, बरु प्रतिक्रियावादीहरूसँग प्रतिकार गर्न तयार भयौं । दमक थाना हुँदै चन्द्रगढी जिल्ला कस्टडी र १८ दिनपछि चार जनालाई झापा जेल चलान गरियो राजकाज मुद्दा लगाएर । जेलभित्र पनि धेरै दुःख दिइयो । शारीरिक र मानसिक यातना दिइयो । रातभरि सुत्न

समस्या भयो । साँघुरो ठाउँ भएको र दिसापिसाब जान नपाइने भएकाले माटोको भाँडोमा र टपरीमा दिसा पिसाब गरेर रातभरि दुर्गन्धित कोठामा बितायौं ।

यसरी हामीलाई गिरफ्तार गरेपछि धेरै जनताले हामीप्रति सद्भाव, माया, ममता देखाउनु भयो । धेरै रुनु भयो । साथी गिरफ्तार भएको ठाउँमा ल्याउँदा र हामीलाई फेरि जेल लैजाँदा खानेकुराहरू बोरामा हालेर पठाउनुभयो । सबै रोईरोई हात हल्लाउँदै बिदा गर्दै हुनुहुन्थ्यो । त्यो दृश्य सम्झँदा उहाँहरूको मायाले अझै पनि आँखाबाट आँसु आउँछ । छाती ढक्क फुल्छ । जनताको मायाले छाती पोल्छ । अझ आँट, हिम्मत, जोश, जाँगर उम्लिएर आउँछ । आफू त्यही समयमा छु जस्तो लाग्छ ।

म १० महिनापछि जेलबाट छुटें । फेरि वारेन्ट जारी गर्न सक्छन् भनेर पार्टीले भूमिगत जान भन्यो । मैले सहर्ष स्वीकार गरें, किनभने भूमिगत भएर पार्टीलाई धेरै सहयोग गर्नुपर्छ भन्ने मनमा लागेको थियो । अगाडि नै भूमिगत जीवनको अनुभव लिइसकेकी थिएँ । पहिलो चरणमा साविक दुधे गाविसमा दधि खनाल सरको घरमा विशेष आश्रयस्थल लिएर त्यस इलाकाको पार्टी काम गर्न जिम्मेवारी दिइयो । सोही अनुसार इण्डियाबाट आएकी सानिमाकी छोरीको साइनो लगाएर करिब डेढ वर्ष काम गरें । त्यस इलाकामा धेरै सेल्टरदाता हुनुहुन्थ्यो । धरमपुरदेखि रेग्मी कमरेडको घर । ठूला बैठक, भेला, सम्मेलन, अधिवेशन गर्ने यस घरमा धेरै राम्रो सुरक्षा व्यवस्था थियो । सानासाना नानीहरूले गर्ड गर्ने, कोही आएको सङ्केत गर्ने गर्नुहुन्थ्यो । यसै गरी लालझोडामा शेखर चापागाईं कमरेडको घर, शिवगन्जमा खोद चापागाईंको घर, दुधेमा सुमित्रा कडरियाको घर, माईधार गैँडेमा समध्वज ऋतुवणी कार्कीको घर र अन्य थुप्रै सेल्टर थिएँ । यहाँ सबै उल्लेख गर्न नसकेकामा क्षमा पनि चाहन्छु । उहाँहरूले पार्टीका लागि ठूलो योगदान गर्नुभएको छ ।

त्यही समयमा इलाम तारिखमा जाँदा माइली भाउजू (ऋतुवणी दाइको श्रीमती) ले फुपूको घरमा लानु भयो । चिन्छन् भनेर मितबहिनी भनेर ढाँट्नुभयो । हामी दिनेश डीसीको घरमा पुग्यौं । राती त्यहीं बास बसेर तारिखमा हाजिर भएर फर्क्यौं । अर्कोपल्ट तारिखमा जाँदा मेरो काका बुवा निरानन्द कट्टेल (हरि दाइ) सविनको बुवासँग इलाम जाँदा भने म धेरै डराएकी थिएँ । गोदकमा ट्रक बिग्रेर मलाई ट्याक्सी चढाएर पढाइदिनु भयो । इलाम पुग्दा रात परिसकेको थियो । बस्ने ठाउँ थिएन । म एउटा चिया पसलमा पर्खेर बसिरहेकी थिएँ । त्यसबेला एउटा मानिस आयो, परिचय गर्न थाल्यो । मैले ढाँटेर कुरा गरें । धेरै राती भयो । काका आइपुग्नु भएन । त्यो मानिसले होटलमा बस्ने कुरा गर्‍यो । मैले हुँदैन, मेरा बुवा आउनु हुन्छ भनँ । तर पनि कर गर्दै थियो । अब जस्तोसुकै

अप्ट्यारो समस्या आइपरे पनि प्रतिकार गर्छु भन्ने अठोट गरिसकेकी थिएँ । धन्न, काका आइपुग्नु भयो । नत्र त्यो दिन कस्तो घटना हुने थियो, थाहा छैन ।

जस्तोसुकै समस्या परे पनि सामना गर्न सक्ने सक्षम सेल्टरदाता र गोप्य सेल्टर चयन हुन्थ्यो । बाक्लो बस्ती भएको ठाउँमा कमै हुन्थ्यो सेल्टर । किनभने नेता-कार्यकर्ता आउने जाने क्रममा छिमेकीले चियोचर्चो गर्ने र बैठकहरू पनि गर्न सकिँदैनथ्यो । दुईखाले सेल्टर हुन्थे । एउटा ठूलठूला भेला, सम्मेलन र अधिवेशन गर्न योग्य भने अर्को केबल एक-दुई जना भूमिगत कमरेडहरू बस्नका लागि मात्र । सेल्टरमा भूमिगत कमरेडका लागि खान, सुत्न, बस्न, दिसापिसाब गर्न भित्रै व्यवस्था गरिएको हुन्थ्यो । शौचालय त्यसबेला गाउँमा घरदेखि अलिक पर हुन्थ्यो । कतिपय घरमा त शौचालय नै हुँदैनथ्यो । बाहिर खाली ठाउँमा झाडीतिर जानुपर्थ्यो । तर भूमिगत रहनु भएका कमरेडका लागि गोप्य (कोठा) ठाउँमा कोपराको व्यवस्था गरिएको हुन्थ्यो । दिनभरि दिसापिसाब गरेको फोहोर प्रायः त्यही घरका कमरेडहरूले फाल्नु हुन्थ्यो । पुरुष, महिला र बालबच्चाहरूको आ-आफ्नो भूमिका हुन्थ्यो । पुरुषले बाहिरी गतिविधिलाई हेर्ने, सड्कट परे तुरुन्त सड्केत गर्ने र कमरेड वा भेला बैठकलाई जोगाउन उपाय निकाल्ने । त्यसैगरी महिला कमरेडले खानपानको व्यवस्था गर्ने, गोप्य तरिकाले कोठा वा गोप्य ठाउँमा राखिनु भएका कमरेडलाई खाना पुऱ्याउने, आवश्यक सरसामग्री जुटाउने, प्रतिक्रियावादीले थाहा नपाउनु भनेर नाता-सम्बन्ध लगाउने वा भेष बदलेर जोगिने तरिकाका लागि पनि खप्पिस हुनुहुन्थ्यो । आफ्नो घरमा जे जस्तो छ, महिलाहरू हार्दिकतापूर्वक खुवाउने गर्नुहुन्थ्यो । जतिबेला पनि अल्ल्छी नगरीकन खाना बनाएर ख्वाउनु हुन्थ्यो । आफ्नो परिवारको सदस्यलाई भन्दा पनि प्यार, माया, स्नेह गरेको अनुभूति हुन्थ्यो । ठूला सेल्टरका बालबालिकाहरूको उत्तिकै ठूलो भूमिका हुन्थ्यो । बाहिर बसेर को आउँछ, के भन्छ, के गर्छ, कता जान्छ, आफ्नो घरमा केही शड्का पो गऱ्यो कि जस्ता महत्त्वपूर्ण कुराबाट जोगाउने काम गर्नुहुन्थ्यो । केही खबर आदानप्रदान गर्नुपर्‍यो भने त्यस घरमा मजदुरी गर्ने साथीलाई पनि सेल्टरको सुरक्षाका लागि सचेत गरिएको हुन्थ्यो । मजदुरी गर्न पनि सचेत बनाइएकालाई मात्र बोलाइन्थ्यो । यसरी सबै जनाले आ-आफ्नो ठाउँबाट ठूलो भूमिका र पार्टीका लागि योगदान पुऱ्याउनु भएको छ ।

हामीले पनि सेल्टरमा रहँदा धेरै कुराको ध्यान दिनुपर्‍यो । उहाँहरूसँग गर्नुपर्ने व्यवहार, हेर्ने दृष्टिकोण, आदरसम्मान, सरसहयोग, सड्गठन निर्माण किन गर्नुपर्छ भनी सिकाउने, पार्टीलाई स्थापित गर्दा हुने फाइदा, उपलब्धिहरू, सरसहयोग, सहज असहज परिस्थितिको मूल्याङ्कन गर्ने, आफ्नो व्यवहार, काम, बोली, सरसहयोग, जीवनशैली, आहारविहार यी सबै कुराबाट सकारात्मक प्रभाव पार्ने काम भूमिगत कमरेडले गर्नु

पथ्यो। आर्थिक स्थिति मजबुत बनाउने उपायहरू र पार्टीलाई पनि आर्थिक रूपले मजबुत बनाउन धेरै तरिका अपनाउन छलफल गरिन्थ्यो। यसमा बाख्राको पाठो, कुखुराको चल्लो पार्टीका लागि छुट्याउने चलन पनि थियो।

खेतमा धानको शिला खोजेर भात पकाउँदा, मुठी चामल जम्मा गरेर, धान दाउनी गरिसकेपछि भुमेपाथी छोरीलाई दिने चलन थियो। त्यो भुमेपाथी पनि पार्टीका लागि छुट्याउने गरिन्थ्यो। त्यसबेला पार्टीलाई जीवनको एउटा अभिन्न अङ्गका रूपमा हेरिन्थ्यो। भेला, बैठक, सम्मेलन, अधिवेशन गर्नुपर्दा सबै जनाले आ-आफ्नो घरबाट दाल, चामल, तेल, नुन, तरकारी, दही, दुध इत्यादि बोकेर आउने नियम बसाइएको थियो। सोही बमोजिम कार्यक्रम सम्पन्न हुन्थ्यो। धेरै टाढाटाढा पनि हिँडेर नै पार गरिन्थ्यो। किनभने गाडी चढ्न पैसा हुँदैनथ्यो। अर्को कुरा झोलामा पार्टीका सामग्री बोकिएको हुन्थ्यो। कहिलेकाहीं पुलिसले पनि भेट्न सक्थ्यो। त्यसैले पार्टीलाई क्षति नहोस् र प्रतिक्रियावादीबाट बच्नका लागि लामो बाटो पनि हिँड्ने गरिन्थ्यो।

सेल्टरमा धेरै कुराको अभाव हुन्थ्यो। खाना, लत्ता, कपडा, सुत्ने ठाउँको अभाव, बत्ती बाल्न मट्टीतेलको अभाव, वर्षायाममा छानो चुहिएर भिजाउने, जाडोमा कपडाको अभाव, घर कमजोर भएर भत्किने आदि कारणबाट काममा अवरोध पनि हुने गर्दथ्यो। सर्वहारा वर्गको पार्टी भएका कारण हाम्रा सेल्टर प्रायः गरिब, दुःखी जनताका घरमा हुन्थे। सेल्टरदाता आमाहरूले कहिलेकाहीं बिरामी पर्दा औधी मायालु पाराले हेरचाह, औषधिमूलो गर्नुहुन्थ्यो। डाक्टरकोमा जाँदा चिन्छन् भनेर घरायसी औषधि गर्नुहुन्थ्यो। गाउँमा बिहे, ब्रतवन्ध भए खाने कुरा मागेर ल्याइदिनु हुन्थ्यो। यिनै व्यवहारबाट नै पार्टी आज यो ठाउँ पुग्न सफल भएको छ। पुराना कुरा सम्झँदा आज पनि ती पार्टी जोगाउने स्नेही सेल्टरदाताबाट पाएको ऊर्जा, उत्साहले जीवनभर प्रेरणा दिइरहन्छ। ती महान् सेल्टरदाता कमरेडहरूलाई हार्दिक सम्मान गर्न चाहन्छु। ती महान् मनहरूका कारण आज नेकपा (एमाले) यो स्थानमा आइपुगेको छ। जनताका छोराछोरीले जनताको संविधान आफ्नै हातले लेखेर कार्यान्वयन गर्ने क्रममा पार्टी अगाडि बढेको छ। देशमा सबैभन्दा ठूलो पार्टीको रूपमा स्थापित भएको छ।

२०४१ असार ८ गतेका दिन म चारआली शेखर घिमिरे दाइको घरबाट पार्टीका केही सामग्री (पर्चा, पम्प्लेट, अन्य सामग्री, चिठीपत्र) झोलामा बोकेर माइखोला पारि पश्चिम ऋतुवर्ण+समध्वज कार्की दाइको घर जानका लागि हिँडेँ। हिँड्नुभन्दा पहिले बम काण्डका कारण ठाउँठाउँमा पुलिस बसेको हुनाले नचिनिने हिसाबले मेकअप गरेर, अलिक राम्रा खालका कपडा लगाएर, झोला पनि राम्रै लिएर, कोही सामन्ती घरानाकी

छोरीजस्तै भएर जाँदै थिएँ। चारआलीबाट बस चढेर सुरुङ्गा उत्रेँ, किनभने माइको पुलमा पुलिस चेक गर्न बसेका छन् भन्ने खबर पाएकी थिएँ। सुरुङ्गादेखि दक्षिण झरेर पश्चिमतर्फ माइपारि गैँडे जान खोलामा पुगेँ। वर्षायामका कारण बाढी आएको रहेछ। मसँग एउटा झोला र पार्टीका लागि भनेर मेरी दिदी पार्वताले दिनु भएको एउटा कुखुराको चल्लो थियो। त्यही सामानका साथ म खोला तर्न पर्सेँ। थोरै परतिर पुगेपछि खोलाले बगाउन थाल्यो। म अलि अलि खोला तर्न जान्दथेँ। तर त्यो दिन धेरै बाढी आएको रहेछ। बल्लतल्ल किनारा लागेँ। बाहिर निस्केर एकछिन सोच्न थालेँ।

यसो तलतिर पैनी बनाउने मानिसहरू देखेँ। अब तिनीहरूले त मेरो झोला हेर्दैनन् भन्ने लागेर खोला तारी मान्न गएँ। खोला तारिदिनु भनेर अनुरोध गर्दा उनीहरूले गाली गर्दै पुलबाट जानु नि, किन खोलाबाट जानु, बाढीले बगाउँछ भनेपछि मैले भनें— ऊ त्यो पारि गाउँमा मेरो आफन्तको घर छ, मैले जरूरी खबर लानु छ, उता घरमा आमा साह्रै बिरामी हुनुहुन्छ मलाई तारिदिनु न दाजु' भनेर ढिपी गरेँ। त्यसपछि दुई जनाले दुईतिर कुम समातेर उचालेर, झोला र कुखुराको चल्ला टाउकोमा बोकेर पारि तारिदिए। मलाई साह्रै ठूलो युद्ध जितेजस्तो भयो। एक त मलाई खोलाले बगाएको भए म मरिसक्थेँ र पार्टीका सामग्री, चिठीपत्र पनि बग्थे होला। अनि कतै कसैले भेटे सबै कुरा खुल्थ्यो होला। अनि कमरेडहरूलाई गिरफ्तार गर्थ्यो होलान्। अनेकन् कुरा मनमा खेलाउँदै ऋतुवर्ण कार्की दाइकोमा पुगेँ। त्यहाँ कमरेड हरि मलाई पर्खेर बसिरहुनु भएको रहेछ। मलाई देख्ने बित्तिकै सबै भिजेको तर झोला नभिजेको देखेर यस्तो कसरी भयो भनी सोध्नु भयो। माइती भाउजू (ऋतुवर्ण दाइकी श्रीमती) ले हतारहतार भित्र लागेर कपडा फेर्न दिनुभयो। मेरा सबै कपडा दुधेमा पदम दाइकोमा थिए। पदम दाइ शोभा कुँवरको दाइ हुनुहुँदो रहेछ। पछि थाहा पाएँ। मलाई त्यो इलाकामा सविता भनेर कमरेडहरूले चिन्नु हुन्थ्यो र त्यो दिन म त्यहीं बसेँ। कुखुराको चल्ला पनि पाल्न भनेर त्यहीं छोडेँ। पछि त्यसले धेरै चल्ला काढेर पार्टीलाई पैसा जम्मा पारेको थियो। यसरी ज्यानको बाजी लगाएर सेल्टरदाता कमरेडहरूले महत्त्वपूर्ण सहयोग गरेर पार्टीलाई यो अवस्थामा ल्याइपुऱ्याएको घामजस्तै छर्लङ्ग छ।

पार्टीले म, हरि (युक्त) भेट्वाले कमरेडलाई झापाको गोलधाप हल्दिबारी, चकचकी, जलथल इलाकामा पठाएको थियो। त्यताको कामका दौरानमा हामीले धेरै दुःख, हण्डर र मण्डले गुण्डाको लखेटाइ पनि बेहोरेका थियौँ। त्यो इलाकामा मलाई सिर्जना भनेर चिन्नुहुन्थ्यो। त्यस इलाकामा धेरै सेल्टरदाताहरू हुनुहुन्थ्यो। त्यस इलाकामा पनि दुई प्रकारका सेल्टर थिए, एउटा— एकान्त ठाउँमा बैठक, भेला गर्ने र अर्को— भूमिगत कमरेडहरू मात्रै बस्ने।

जलथल चारकोसे झाडीका छेवैमा कोषराज पौडेलको घर पार्टीको बलियो सेल्टर थियो । जङ्गलको छेवैमा भएका कारणले सजिलो पनि र अप्ठ्यारो पनि थियो । कसैले थाहा पाइहाले जङ्गलमा लुक्न सजिलो, तर जङ्गली जनावर हात्तीबाट बँच्न उत्तिकै जोखिम । २०४३ सालको कुरा हो, कोषराज कमरेडको छोरीको विवाह थियो । विवाह रातीको थियो । ‘प्रतिक्रियावादीहरूले थाहा पाउँदैनन् होला, हामी निगरानी गर्छौं, आउनु है कमरेड’ भनेर निम्ता गर्नुभएको थियो । ९ बजेतिर हामी गयौं । केही समयपछि राजेन्द्र लिङ्गेनसहित आठ/दस जना मण्डले झ्याप्यै आए । अँधेरी रात भएका कारणले भाग्न सफल भयौं । भाग्दै गएर एउटा पैनीमुनि पसेर लुक्यौं । उनीहरू हामीलाई नदेखेर खेदाउँदै खेदाउँदै गए । हामी भने अर्को दिशातिर लाग्यौं । सेल्टर नजिकै थिएन । धेरै माथि कन्चन श्री स्कुलको छेउमा एक जना अधिकारी साथीको घर थियो । त्यहाँ पुगेर बस्यौं । जलथलबाट जङ्गलपारि बैठकमा (बनियानी) जान केशव बस्नेत, म र एक जना अर्को साथी जङ्गलको गोरेटो बाटो लाग्यौं । जङ्गलको बीचमा मूल बाटो त थियो, तर पुलिस आउजाउ गर्ने, धेरै मानिसको आवतजावत हुने भएकाले असुरक्षित महसुस गरेर गोरेटो बाटो समातेका थियौं । बेलुका पारि बनियानी पुगेर खाना खाएर पार्टी सक्रिय दलको बैठक बस्यौं । भोलिपल्ट बिहान केशव बस्नेत र म मात्र फक्यौं, किनभने अर्को साथी रिसिभ गर्न मात्र आउनु भएको थियो । सधैं जङ्गलको गोरेटो हिँड्नेले त बाटो पत्ता लगाउनु हुँदोरहेछ । हामी चिया खाएर झुल्के घामको समयमा हिँडेर जङ्गलमै हरायौं । जता गोरेटो भेटेर हिँड्छौं, अलि पर पुगेपछि गोरेटो मेटिन्छ । यस्तै क्रम दिनभरि दोहोरिएर बाटो भने भेटाउने सकेनौं । घाम अस्ताउने बेला भइसकेको थियो । जङ्गलमा हात्तीले भर्खरै दिसा गरेर आलै थियो । बाफ उड्दै गरेको, मोलीको पात खाएर डाँक्लामा थुक पनि आलै थियो । हामी त्यही ठाउँमा पुगेछौं । ला, अब हामी दुईमध्ये कसलाई पहिले मार्ने हो ! भनेर धेरै डरायौं । त्यसैले अर्कोतर्फ दौडिदै जाँदा धन्न भेटेन । दौडेको दौड्यै जाँदा बल्ल दाउरा चिरेको मुडा भेटियो । अब भने गाउँ नजिकै पुगिएछ भनेर ठूलो सास फेरियो । नभन्दै बाटामा पुगेछौं र हतारहतार गरेर इन्दिरा शिवाकोटी दिदीको सेल्टरमा पुगेर बास बस्यौं । दिदी निम्न वर्गको हुनुहुन्थ्यो । हामीले यो सबै कुरा सुनाउँदा दिदिले डराउँदै भन्नुभयो— धन्न हात्तीले भेटेनछ, नत्र जिउँदो राख्ने थिएन । तपाईंहरूको भाग्य ठूलो रहेछ, पछि पार्टीको काम गर्दै जाँदा ठूलो पदमा पुगनुहुन्छ होला भनेर हँसीमजाक गर्नुभयो । त्यो दिन जलथलको बडाबारी बजारभन्दा माथि एक जना किसान साथीको घरमा बैठक थियो । राती बैठक बसेर योजना बनाएर हामी सुत्थौं । त्यो घटना किसान साथीलाई पनि सुनायौं । उहाँले कहाँ यति छिट्टै मरिन्छ र ? नेकपा (माले) को काम अझ धेरै गर्नु पर्नेछ भन्नुभयो ।

२०४३ सालमै म हल्दीबारी मित्र बस्नेतका घरबाट हरिचरण शिवाकोटीकोमा केही चिठीपत्र पुऱ्याएर फर्किँएँ र हरि (युक्त) पनि आफ्नो काम सकेर आउनु भयो । हामी जलथलमा इन्दिरा दिदीको घरमा भेट भयौँ । गाउँमा पातलो घर भएका कारण हामीलाई बेलाबखत दिउँसै हिँड्न पनि सजिलो थियो । मलाई धेरै भोक लागेको थियो । ‘हरि कमरेड ! साह्रै भोक लागेको छ, के खाने ?’ मैले प्रश्न गरें । त्यसबेला इन्दिरा दिदी कता जानु भएछ । छोराहरू स्कूल गएका थिए । भिनाजु पनि हुनुहुन्न थियो । चुलामा गएर खानेकुरा केही छ कि भनेर खोज्दा एउटा दानो प्याज र अलिकति नुन मात्र भेटियो । झिँझा दाउरा बालेर प्याज र नुनमा पानी पकाएर एक-एक बटुका पिएर हिँड्यौँ । हामी क्रान्ति गर्न, समाज परिवर्तन गर्न, सामाजिक रूपान्तरणको अभियानमा लागेका, तानाशाही पञ्चायती व्यवस्थाका विरुद्धमा सर्वहारा वर्गलाई मुख्य शक्तिका रूपमा अगाडि बढाउन जनचेतना फैलाउँदै हिँडेका, जनताको घरमा जे छ, त्यही खाएर, जस्तो ठाउँ छ, त्यस्तै ठाउँमा बस्ने अठोट लिएर भूमिगत हिँडेका व्यक्तिलाई त्यो प्याज र नुनको झोलले शक्ति, आँट र हिम्मत बढाउन सहयोग पुऱ्यायो । इन्दिरा दिदीको दयनीय अवस्था । खाने लाउने बस्ने समेत समस्या थियो । तर उहाँले पार्टीका साथीहरू भनेपछि मरिमेट्नु हुन्थ्यो । औधी प्यारो गर्नुहुन्थ्यो । त्यसैले ठूलठूला घर, पुगीसरी आएका सेल्टरभन्दा यस्ता सेल्टर साह्रै प्यारो लाग्थ्यो । एकान्तमा सानो झुप्रो घर, वरिपरि झिँक्राको बार लगाएको घर, साह्रै दुःख थियो । परिवार सङ्ख्या ठूलो थियो । पाँच छोरा, आमाबुवा गरेर सात जनाको परिवार धान्न निकै कठिन थियो । आफू भोकै बसेर पनि पार्टीका साथीहरूलाई खुवाउने गर्नु हुन्थ्यो ।

कञ्चनश्री स्कूलको आसपासमा एकान्त ठाउँमा एक जना अधिकारी साथी हुनुहुन्थ्यो । एकान्त भएको कारणले म प्रायः दिनभरि त्यहीं बसेर अध्ययन गर्ने, योजना बनाउने गर्थे । उहाँ सामान्य परिवारको हुनुहुन्थ्यो । निम्न वर्गको भएका कारणले घर पनि टाटीले बारेको टाँडे घर थियो । एक दिन म राती त्यहीं बसेकी थिएँ । म सुतेको ठाउँबाट घरको बार नै भुइँमा खस्यो । ब्युझिँदा पानी नै पानीको पोखरीको बीचमा जस्तो भान भयो । म त छक्क परें, सबै कराउँदै हुनुहुन्थ्यो । के भयो भयो भनेर म भूमिगत बसेको थाहा पाएर शत्रु लामे होला भन्दै हतारहतार मलाई लुकाउन साडी लगाइदिएर मजेत्री ओढाइ दिनुभयो र गाउँलेहरूबाट बचाउनु भयो । मेरो झोला, भएका सबै कागजात पानीमा भिजे, कामै नलामे गरी नष्ट भए ।

जलथलमा धेरै पानी जम्ने गर्थ्यो वर्षा याममा । त्यस घटनाको केही दिनपछि म एउटा सेल्टरबाट अर्को सेल्टर (बडावारी बजारभन्दा पूर्व-दक्षिण शिव नेपालको बहिनीको घरमा) जाँदै थिएँ । त्यो दिन राती इलाकाको बैठक आयोजना गरिएको थियो ।

पैनीको डिलबाट चिप्लेर म डुबें। मसँग कोही थिएन। रातीसम्म निस्कन सकिनँ। धेरै समयपछि सिर्जना कमरेड आउनु भएन भनेर खोजी भएछ। बल्लतल्ल निस्केर भिजेको मुसो भएकी मलाई हतार-हतार सेल्टरदाता दिदीले भित्र लगेर आफ्नो कपडा फेर्न दिनु भयो र हामी बैठक सकेर राती नै फर्क्यौं।

सेल्टरमा दिनभरि रहँदा देवासुर सङ्ग्राम, माओका जीवनी, मार्क्सवाद-लेनिनवादबारेका पुस्तक, वर्ग सङ्घर्ष, लिउ हुलानको चित्रकथा, द्वन्द्वात्मक भौतिकवादजस्ता पुस्तक पढ्थेँ। यस्तै राष्ट्रिय र अन्तर्राष्ट्रिय राजनीति सम्बन्धमा अध्ययन गर्थेँ। भूमिगत कमरेडहरू मदन भण्डारी, प्रदीप नेपाल, शोभा कुँवर, अमृत बोहरा, सविन, अष्टलक्ष्मी शाक्यसँगको भेटपछि अझ मजबुत, अझ परिस्कृत, अझ साहसी भएको महसुस हुन्थ्यो। उहाँहरूको कार्यशैलीबाट मेरो जीवनमा धेरै प्रभाव परेको छ। ●